

Aan het ministerie OCW
Aan: mevrouw S. Zwart en de heren D. Stam en J. Spits
Rijnstraat 50
2515 XP HILVERSUM

Amsterdam, 11 oktober 2023

“Makers van internationaal gerenommeerde graphic novels zoals Barbara Stok (vertaald in meer dan 20 landen) en Erik Kriek (Award of Excellence MoCCA Arts Fest in New York) worden in de Nederlandse media volop geprezen, als een paradepaardje van de Nederlandse cultuur. Maar enkele pagina’s later staan er strips of cartoons geprint, waar de media zelf maar een schijntje voor over hebben.”

Aimée de Jongh, maker van veelvuldig internationaal gelauwerd graphic novels, over de ambivalente wijze waarop Nederlandse stripmakers worden bejegend

Geachte heer Stam, heer Spits en mevrouw Zwart,
beste Dennis, Jerker en Sabine,

Betreft: Stripmakers, internationaal succesvol, nationaal ondergewaardeerd (?)

Wij willen u hierbij ter voorbereiding op ons gesprek van 16 oktober 2023 graag informeren over een aantal aspecten uit de praktijk waar stripmakers in Nederland mee te maken hebben. Onder de term ‘stripmakers’ verstaan we **scenarioschrijvers, tekenaars, inkleurders en letteraars van stripverhalen, cartoons en graphic novels**. Soms worden al deze onderdelen uitgevoerd door één auteur, maar het komt ook voor dat makers gespecialiseerd zijn in één aspect. Korthedshalve zullen we het vooral over ‘stripmakers’ in het algemeen hebben. Via [deze link](#) kunt u alvast kennisnemen van de resultaten van het onderzoek dat wij eerder dit jaar onder stripmakers hebben gehouden.

Wij komen naar het gesprek met een presentatie over de status en uitdagingen van de Nederlandse stripmaker. Samenvattend:

- Wij voeren dit gesprek graag vanuit het perspectief van de *Nederlandse arbeidsmarkt* voor deze makers, en de aspecten/invloeshoeken die daarop van invloed zijn en die van invloed kunnen zijn op (toekomstig) beleid.

- Strips zijn een visueel product dat in het beginsel een *lage instapdrempel kent* (#ontlezing), een literaire component kan hebben, en de eigen creativiteit en het openstellen tot ook nieuwe visuele vormen van vertellen makkelijk maakt (“beelden zeggen meer dan woorden”). Terwijl beeld bewust of onbewust een enorm deel is van de manieren waarop we vandaag de dag worden aangesproken, toch blijft het onderwijs gefocust op taal en komt een bewust begrip van beeldtaal te weinig aan bod.
- Stripmakers worden structureel *onderbetaald en ondergewaardeerd*. Hierin moet verandering komen om te voorkomen dat nieuw talent en de gevestigde makers hun werkzaamheden moeten stoppen of naar het buitenland vertrekken.
- Daarnaast is een onderwerp *erkenning en promotie*. Wij zien heel graag dat de strips en graphic novels vanuit de overheid meer gesteund worden en in de aandacht komen van het Nederlandse publiek.

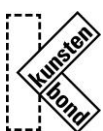
Internationaal artistiek succes

De stripmakers in Nederland zijn een gedreven en professionele groep makers. Hun werk is van hoge literaire en artistieke kwaliteit, wat resulteert in bestsellers (zoals *De filosoof, de hond en de bruiloft*, Barbara Stok, 2021), verfilmingen (zoals *Toen We Van De Duitsers Verloren*, van Guido van Driel, 2023), concerten (*In the Pines*, van Erik Kriek, 2016) en internationale vertalingen die lezers ver buiten de landsgrenzen weten te raken. Één van de grootste successen is nog altijd *Vincent (2012)*, de graphic novel van Barbara Stok over Vincent van Gogh, die in meer dan 20 landen werd vertaald. De nieuwe graphic novel van Aimée de Jongh (*Lord of the Flies, 2024*) is zelfs voor afronding van het boek al door 12 landen aangekocht. Nederlandse stripmakers worden bovendien overladen met prestigieuze stripprijzen in Frankrijk, Japan, Amerika en Duitsland. Voor de *Eisner Awards*, de ‘Oscars van de strip’, zien we Nederlandse boeken regelmatig terug op de shortlist, zo ook in 2022 en 2023. Ook is Nederland gewild gastland op internationale stripfestivals zoals *Quai des Bulles (2022)* en *BD Boum (2023)*, beide in Frankrijk, het land waar strips wereldwijd het meest gelezen worden.

De succesvolste Nederlandse makers worden inmiddels vaak door buitenlandse uitgeverijen gescout en gecontracteerd. Het komt voor dat deze boeken niet eens een Nederlandse vertaling krijgen. Daarmee verplaatst het talent zich buiten de grenzen: een *creatieve braindrain*.

Businessmodel: Niet-gesubsidieerde sector (deels), maar niet zonder problematiek

Stripmakers zijn voor het grootste deel hoogopgeleide ondernemers, met een HBO of universiteitsdiploma op zak. De meeste exploitatie van strips en graphic novels geschiedt via boeken, tijdschriften en kranten. Bij opdrachtwerk worden stripmakers op freelance-basis uitbetaald, waarbij de tarieven echter zo laag zijn dat makers meerdere opdrachten moeten aannemen om het hoofd boven water te houden. Een voorbeeld uit de praktijk is een gerenommeerde stripmaker die slechts €50 euro per aflevering van een dagelijkse

krantenstrip ontving – als een van de meest geliefde rubrieken van de krant, nota bene. De stripmaker verdiende met deze (fulltime) klus slechts €1.000 per maand en moest zijn inkomen aanvullen met ander grafisch werk.

Graphic novels worden uitgegeven door uitgeverijen (gedreven en bepaald door marktwerking) en het inkomen bestaat dan uit royalties. Er wordt verschrikkelijk veel geld verdiend in die sector, maar dat geld komt niet bij de stripmakers terecht. Royalties voor stripmakers zijn gemiddeld 10% per boek, ex BTW. Op een boek van €20 euro verdient een stripmaker dus maar €1,84. Als de taken verdeeld zijn (scenario / tekeningen) dan wordt dit bedrag ook nog eens in twee gesplitst. Als een *goedlopende* strip in Nederland rond de 3.000 exemplaren verkoopt, zal een maker daarmee per boek maximaal €5.520 euro totaal verdienen, terwijl het maken van een dergelijk stripboek maanden in beslag kan nemen. Wederom is zo'n stripmaker veroordeeld tot extra klussen of bijbaantjes.

Er zijn momenteel geen subsidiefondsen in Nederland gericht op strips. Stripmakers hebben wel de mogelijkheid om bij het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie aan te kloppen, maar omdat alle vormgevings-beroepen op dat budget aanspraak kunnen maken, vissen stripmakers vaak achter het net. Zo werd de subsidieaanvraag van stripauteur Erik de Graaf voor een graphic novel over Piet Mondriaan dit jaar goedgekeurd, maar het budget voor dat jaar was al op, waardoor hij alsnog geen steun ontving. Het fonds waar auteurs van literatuur normaliter terechtkomen, Het Nederlands Letterenfonds, heeft eveneens geen projectsubsidies of werkbeurzen beschikbaar voor stripmakers. Zij ondersteunen slechts de internationaal succesvolle graphic novels, door vertalers en promotiereizen te helpen met subsidie. Dit geldt dus enkel voor stripboeken *die al succesvol zijn*. Beginnende makers kunnen hier geen aanspraak op maken, terwijl graphic novels vaak dezelfde thematiek, diepgang en educatieve waarde hebben als literaire romans, die wel ondersteund worden.

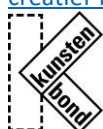
Inkomen

Wanneer wij spreken over de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector en het gaat over inkomens, dan is de opinie dat de beeldende kunstenaars helemaal onderaan bungelen. Uit Verkenning Arbeidsmarkt Culturele Sector SER/RvC (2016): *“mensen die in de sector werken hebben over het algemeen een laag persoonlijk inkomen. Starters met een diploma verdienen per maand gemiddeld 28% minder dan starters van andere opleidingen; 60 procent minder dan het minimuminkomen”*. En de beeldende kunstenaars hadden in 2022 een gemiddeld bruto-inkomen van rond de 14 duizend euro bruto per jaar.¹

Maar dan de stripmakers:

- **Minder dan één op de vijf stripmakers (18,9%) kan leven van het maken van strips.** En 54,5% kan helemaal nooit rondkomen van hun werk als stripmaker, cartoonist etc.

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/monitor-kunstenaars-en-andere-werkenden-met-een-creatief-beroep-2021/8-inkomen-en-vermogen>

- Tenminste 2/3 deel van de Nederlandse stripmakers verdient onder het minimumloon (minimumloon is ruim € 25.000 bruto per jaar). **En ruim 1/3 (36,9%) verdient zelfs minder dan € 2.000 bruto per jaar (met het maken van strips).**

Het belang van strips

De waarde van stripverhalen kan niet onderschat worden. Ze vormen een enorme stimulans om te lezen voor iedereen, waaronder ook laaggeletterden en mensen die de Nederlandse taal nog niet beheersen zoals immigranten en expats. Door de combinatie van tekst en beeld is de context snel duidelijk en volgt voldoening en plezier sneller dan bij andere literatuur. Strips zijn hiermee een uitstekend middel tegen de oprukkende ontleding van jongeren. Daarnaast variëren de onderwerpen in strips van humoristisch tot maatschappijkritisch, historisch en journalistiek. Een voorbeeld is de geschiedenis van Nederlands-Indië, getekend door Peter van Dongen. Strips zijn bovendien in staat deze onderwerpen artistiek, poëtisch en toch op een impactvolle wijze over te brengen. Niet voor niets won *Maus* van Art Spiegelman, over het leven van zijn vader tijdens de holocaust, de eervolle vermelding van de Pulitzer-Prize. Ook dragen strips bij aan het vergroten van de wereld van de lezer, door persoonlijke ervaringen en levensverhalen inzichtelijk te maken. Zo zijn er graphic novels over de worstelingen van queer- en transpersonen (*Kisses For Jet*, van Joris Bas Backer), of de leefomstandigheden van een asielzoeker in een detentiecentrum op Schiphol (*Alle dagen ui*, Anat B. Carrot). De vele strip-biografieën over historische figuren zoals Rembrandt en Andy Warhol (van Typex) zijn informatief en worden nu al in het onderwijs ingezet.

Interventie

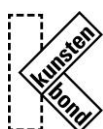
Voor het stimuleren van de diversiteit en de kwaliteit van belangrijke, boeiende en aantrekkelijke titels en het creëren van een normalisering van de inkomens van stripmakers (*fair pay*) is een interventie noodzakelijk. De inzet van alleen het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie, waar wij uiteraard heel blij mee zijn, is momenteel onvoldoende om de stripmakers-sector te faciliteren.

Vergelijking met andere landen

In **Duitsland** is recent door het Literatuurfonds financiering van [werkbeurzen](#) opgesteld voor professionele stripmakers. Het gaat om meerdere beurzen van € 3.000 per maand voor maximaal een jaar. Dit zou ook in Nederland een heel wenselijk model zijn om de strip te ondersteunen en de eerder genoemde *creatieve braindrain* tegen te gaan.

In **België** is de strip een zeer gewaardeerd medium dat door de overheid wordt gefinancierd en gepromoot. Minister van cultuur van de Federatie Wallonië-Brussel Bénédicte Linard zegt hierover:

“Onze striphelden en -heldinnen hebben lang bijgedragen aan de reputatie van ons land. En hoewel deze kunst ooit werd beschouwd als een ‘klein’ genre in de culturele sector, wordt ze

vandaag erkend vanwege haar reële waarde en valt ze volledig binnen het raamwerk van het cultuurbeleid dat ik in Federatie Wallonië-Brussel steeds meer wil steunen.”

Literatuur **Vlaanderen** geeft ook [subsidies](#) (werkbeurzen) voor stripauteurs, waaronder projectsubsidies en talentontwikkeling. Een beurs bedraagt 2 tot 8 eenheden, waarbij 1 eenheid voor 2024 overeenkomt met 2.800 euro.

Deze [link](#) leidt naar een pagina van de overheid van **Frankrijk**. Het betreft een onderzoek naar strips en de wijze waarop de politiek strips kan ondersteunen. Er worden 54 maatregelen in gepresenteerd voor een totaalbedrag van 2,4 miljoen euro. De voorstellen gaan over: 1) Verbetering van de positie van auteurs, 2) promotie van het strip-/beeldverhaal, 3) een rijks erfgoedbeleid voor strips.

In het rapport wordt een economisch observatorium voor stripverhalen geadviseerd en worden onder andere vaste tarieven vastgesteld (voor pagina's inkleuren minimum € 300 bijv.), modelcontracten etc. En dit alles in samenwerking met SNAC, de Franse evenknie van de Kunstenbond.

Even ter vergelijking terug naar Nederland: in tal van (sub-)sectoren worden op dit moment door Platform ACCT Ketentafels georganiseerd om afspraken te maken over tarieven. Wij hadden de stripmakers daarvoor naar voren geschoven en Platform ACCT was daar tot nu toe positief over. Maar onlangs bereikte ons het bericht dat een Ketentafel voor stripmakers vanwege capaciteitsproblemen niet lukt. Dat is jammer, omdat wij menen dat betere afspraken echt heel hard nodig zijn. Een dagelijkse strip van een professionele stripmaker honoreren met 50 euro per strip is belachelijk – een vakkenvuller in een supermarkt verdient vergelijkbaar uurtarief. Dat is nu de praktijk.

Download via [deze link](#) een onderzoek naar de positie van stripmakers uit 2020 uit het **Verenigd Koninkrijk**.

Vergelijking andere sectoren

De filmindustrie is enigszins met strips te vergelijken in die zin dat er commerciële producties zijn, maar ook arthouse films, documentaires of animatiefilms die nauwelijks exploitatiemogelijkheden hebben behalve internationale en nationale filmfestivals. De stripmakers werden recent verrast door het onderzoek en het [artikel in NRC](#) (28 september j.l.) waaruit bleek dat er in Nederlands jaarlijks met minstens 55 miljoen subsidie realisatiesteun 30-40 speelfilms worden gemaakt, die ook nog eens internationaal nauwelijks succes blijken te hebben. Bovendien bleek uit [datzelfde onderzoek](#) het beperkte artistieke en commerciële succes hiervan. Als je dan deze investering afzet tegen de geringe investering in strips en het wereldwijde aanzien van die laatste sector, dan is dat een bittere pil.

Zonder op enige wijze de indruk te willen wekken dat wij andere (sub)sectoren hun positie binnen het Nederlandse subsidiestelsel misgunnen, willen wij wel met nadruk en kracht wijzen op de te magere wijze waarop de strips en graphic novels in vergelijking met bijvoorbeeld speelfilms worden bedeed.

Belangrijk om te melden is dat de budgetten om stripmakers te ondersteunen vele malen kleiner zullen zijn dan voor filmproducties. Aan een stripproject werkt slechts een klein team van 1 auteur, soms 2, soms met assistenten. Voor het maken van 1 graphic novel is gemiddeld tussen de €25.000 en €50.000 euro ondersteuning nodig (ontwikkeling + realisatie). Het is een schijntje van het budget dat het Filmfonds elk jaar honoreert. Een dergelijke subsidie voor strips hoeft overigens niet een nieuw fonds te zijn. Het kan ook ondergebracht worden bij een bestaande instantie als het Nederlands Letterenfonds, zoals ook in Duitsland en Vlaanderen gebeurt.

Imago en promotie

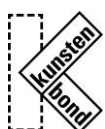
Tenslotte: Ook het striplezende publiek moet beter bereikt worden. Er kan veel meer gedaan worden om strips en graphic novels in de schijnwerpers te zetten. Voorafgaand aan ons aankomende gesprek hebben wij een gesprek met CPNB. Wij kunnen u daar later meer over vertellen, maar we kunnen nu al zeggen dat er behoefte is aan een integrale aanpak in enige vorm. Een meer congruente en elkaar versterkende aanpak vanuit de verschillende taken en organisaties (waaronder ook het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie, Pictoright, De Schrijverscentrale, Het Nederlands Letterenfonds en andere subsidieverstrekkers) lijkt nodig om effectief te kunnen zijn en het verschil te kunnen maken. Helaas komen stripmakers ook niet in aanraking voor de nationale literaire prijzen zoals de Libris Literatuurprijs of het jaarlijkse Boekenweekgeschenk. Een dergelijk podium, hetzij in een nieuwe categorie of vorm, zou een enorme schijnwerper op de stripsector zetten. Een initiatief om een nieuwe categorie of prijs in het leven te roepen behoort ook tot de mogelijkheden tot promotie.

Structurele en brede benadering

Het aanzien van graphic novels is al langzaam aan het veranderen. Sinds 2009 is er een HBO-opleiding Comic Design op de ArtEZ hogeschool. Het is positief dat er tijdens het staatsbezoek van onze koning aan België aandacht was voor stripmakers van het Nieuwe Garde collectief, dat auteur Aimée de Jongh een solo-expositie krijgt in De Kunsthal in Rotterdam en genodigde was op het staatsbanket van de Koning voor president Macron. Een ander voorbeeld is het initiatief van de Stripmaker des Vaderlands: de [graphic novels voor de leeslijst](#). Het idee om graphic novels nationaal onder de aandacht van middelbare school-leerlingen te brengen was goed, maar de lijst stamt uit 2018 en aanvullingen uit 2020. Sindsdien is het weer stil. Dit zijn druppels op een gloeiende plaat, als het geen onderdeel is van een langlopend en stevig plan wordt het of niet gezien of heeft het in elk geval geen blijvende impact. Zie ook dit [artikel uit 2009](#) waarin al aan de bel werd getrokken over de problemen in de sector. Het is nu, 14 jaar later, tijd om spijkers met koppen te slaan.

AI

Tot slot kan in deze tijd ook AI niet onbenoemd blijven als technologische ontwikkeling die zich voor meerdere creatieven tot een hoofdpijndossier ontwikkelt. Het is een onderwerp dat -ook veel breder dan alleen- bij de stripmakers tot een problematische blik op de

toekomst leidt. De Kunstenbond heeft zondag j.l. Een event over AI georganiseerd, waarbij de tussentijdse resultaten van een enquête onder creatieve professionals werd gepresenteerd. En er is een breed gedragen wens om een aantal risico's van de opkomst van AI te beteugelen, met voorzieningen te komen om op te leiden tot het werken met AI, maar ook voor transities die voor sommige beroepen inmiddels onafwendbaar lijken te zijn.

Wij hebben al enthousiaste gesprekken gehad met o.a. het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie, De Schrijverscentrale, Pictoright, het Fonds BJP (voor journalistieke strips) en we gaan nog spreken met het CPNB. Ook zullen we nog afspraken maken met het Letterenfonds en Dutch Culture, en spreken de komende week met jullie, het ministerie van OCW. Dat zijn nu nog allemaal afzonderlijke ontmoetingen. Maar wij zouden graag inventariseren of er mogelijkheden zijn om toch iets meer bundeling en samenhang te komen in een aanpak waarvan wij hopen dat die niet vrijblijvend zal zijn.

Met vriendelijke groet,

Caspar de Kieft, belangenbehartiger Kunstenbond
Aimée de Jongh, Voorzitter Stuurgroep Stripmakers Kunstenbond

